

A CSÁNGÓ-KÉRDÉS

A BÉCSI DÖNTÉS ujjongó öröme s az azóta vadul kavargó romániai események még fájdalmasabb aggodással fordítják figyelmünket odaát maradt testvéreink sorsa felé. A román népszámlálások közismert önkényes módszere miatt csak megközelítőleg tudjuk számukat, de az óvatos becsléssel vett adatok is komolyan gondolkodóba ejtenek. Dél-Erdélyben legalább 5—600.000 magyar él. Ők érzik elsősorban az üldözés minden keservét, de a döntést követő hetekben az Ó-Romániában dolgozó magyarokat is ezrel-vel tették át a határon.

Erdélyből mindig folyt a kivándorlás a Regátba, s ez a folyamat különösen a múlt század végén erősödik nagyméretűvé. Statisztikánk szerint 1890-től 1900-ig 20.000 magyar honos marad kint, s a század utolsó évében kb. 70.000 a Romániában élő magyarok száma. A helyzet még inkább rosszabbodott az uralomváltozás után, amikor a gazdasági élethelehetőségektől egyre jobban elzárt magyarság az ókirályságban próbált boldogulást. Az átvándorlást most már a ledöntött kárpáti határ sem akadályozta. Romániában szívesen fogadták az ügyes, szorgalmas munkásokat, iparosokat és házicselédeteket, akiknek az volt a céljuk, hogy egy kis vagyont gyűjtve, néhány év múlva hazatérjenek. Az új környezet szívó hatása, a megszokás és kedvezőbb élethelehetőségek sokukat kint tartja örökre. Volt idő, amikor Budapest után Bukarest számított a legnagyobb magyar városnak, több mint 100.000 magyarral. Észak-Erdély visszatérése után még mindig 80.000-re teszik számukat, s még vagy 250.000 él az ország más vidékein. A magyarság bukaresti számarányára tragikusan jellemző az az adat, hogy a földrengéskor összemomlott Carlton-palota romjai közt már az első jelentés szerint 22 magyar áldozatot találtak. Teleki miniszterelnök december 3-iki bejelentése szerint 11.000 ember tért vissza addig a Regátból.

A Románia felé irányuló kivándorlás nagy vérveszteség a magyarság számára. A románság beolvasztó ereje igen erős és a szétszóródó, magára maradó magyar már a második nemzedékben menthetetlenül elrománosodik. Ahol azonban bokorban él, ott sokáig ellenáll az idegen tenger hullámcsapásainak. A nemzetmegtartó, védő munkában felejthetetlen érdemeik vannak az ókirályságbeli magyar egyházaknak, amelyek ezer nehézséggel küzdve mégis az egyetlen összetartó kapcsolatot képezik a városok embersűrűjében kallódó magyarok közt.

Ez a magyarság igen mozgékony elem: közel van a beolvadás veszélyéhez, de könnyen haza is térhet, hiszen hazájával, Erdéllyel, még eleven a kapcsolata. Sokkal nehezebb, különleges helyzetben vannak a csángók. (Nevük egy székely tájszóból ered, jelentése: kóborló, tekergő; ezért, mint gúnynevet, nem szívesen hallják.) Ilyen néven négy nagyobb településcsoportban élnek magyarok: a Gyimesi-szoros környékén lakó s most hazatért gyimesi csángók, a hétfalusi csángók Brassó előtt (nem székelyek, talán besenyő eredetűek), a Kárpátokon

túl élő bukovinai és moldvai csángó-magyarok, akik tömegüknel és különlegesen nehéz, elzárt helyzetüknel fogva fel kell, hogy ébresszék az egész magyarság érdeklődését és segítő akaratát sorsuk iránt.

A bukovinai csángó falvakat a mádéfalvi mészárlás (1764) után a határőrszolgálat kényszere elől elvándorló csíki székelyek alapítják. Először Moldvába szöknek át, majd innen 1776 és 1785 között az Ausztriához csatolt Bukovinában telepítik le egy részüket. Így létesül a hét csángó falu. Kettő később elrománosodott, mert lakosságuk részben Kanadába vándorolt ki, részben pedig visszatelepedett Magyarországra. A múlt század végén társadalmi mozgalom indul a csángók hazatelepítésére. Több mint 1000 család jelentkezik nagy lelkesedéssel. Útjuk valóságos diadalmenet. Annál nagyobb kiábrándulásuk, amikor kiderül, hogy mindenről gondoskodtak, csak megfelelő elhelyezésükről nem. Az Al-Duna árterületén, elpusztult falvakban, egészségtelen vidéken telepítik le őket. A betegségek, az éhezés és a nehéz gátépítési munka elől sokan visszaszöknek, a többit végül is másutt helyezik el. A botrányba fulladt mozgalom intő példa minden hasonló kezdeményezésre a jövőben: alapos megszervezés nélkül nem szabad hozzáfogni, a lelkesedés nem elég.

A Bukovinában maradt magyarok száma az 1930-i népszámlálás adatai szerint 11.881 volt, ugyanekkor azonban az egyházi kimutatások 15.650 magyart tüntetnek fel. A valóságban ma számuk megközelíti a 25.000-t. Szaporodásuk aránya másfél század alatt igen kedvező a nagymérvű kivándorlás ellenére. Az egyke ma is ismeretlen köztük, s a túlnépesedés miatt a román uralom alatt sok rajt bocsátottak ki, főként Erdélybe. Minden nehézség, üldözés és elszigeteltség közepette is híven, töretlenül megőrizték jórészt katolikus vallásukat, magyar nyelvüket és faji öntudatukat. Ezt annak köszönhetik, hogy aránylag nemrég szakadtak el régi hazájukból, a kapcsolatot elevenen megőrizték vele. Falvaikban nagyobb tömegben élnek együtt, s templomaikban magyar papjaiknak sikerült eddig megőrizniök ősi nyelvüket. Az öt falunak négy katolikus és egy református papja van, Andrásfalván magyar iskola is működik.

Sokkal súlyosabb a moldvai magyarok helyzete. Őket nem egészen helyesen nevezik csángóknak, mert egy jó részük már a magyar középkorban telepedett erre a területre. A vidék helyneveinek magyar eredete a román formák alatt is felismerhető: Tarhaos = Tarhavas, Ceaca = Csóka, Saboani = Szabófalva, Bacau = Bákó stb. A Kárpátok külső oldalát egy sereg Ungureni (Magyarfalva) nevű helység szegélyezi, megannyi régi magyar telep nyomai ezek.

A moldvai magyarság jórésze mindig szabad gazda volt, nem szolga vagy jobbágy, mint későbbi bevándorló elemek. Megvolt a maga jellegzetes birtokos-szervezete: a részes-intézmény. Hasonló ez a székely közbirtokossághoz, s még a múlt század második felében is fennállott.

Különös, hogy a legrégebb időktől kezdve a magyar politikai és vallási mozgalmak menekülteji és a kivándorlók mind Moldvába tartanak. Ez csak úgy magyarázható, hogy ott testvéreket találtak. A moldvai és hazai magyarság közt állandó volt a kapcsolat, s Moldva történelme a régebbi századokban szervesen kapcsolódik Magyarországhoz. Ez a terület az Árpádok alatt a magyarság előretolt őrhelye volt, de a tatárjárástól és egyéb betörésektől feldúlt vidéken a biztonság csak Nagy Lajos hadjárata után áll helyre (1343). Új magyar telepek létesülnek és virágzó katolikus élet sarjad Moldvában. Ekkor tájt alakult

meg a moldvai vajdaság (1348), de Radu Rosetti román történetírő, sőt Iorga is elismeri, hogy a moldvai csángó-magyar falvak régebbiek mint a fejedelemség, vagy legalább is egykorúak vele. Az oklevelek tanúsága szerint a magyarság nagy hatással volt a vajdaság szellemi és társadalmi életének kialakulására.

A XV. században a huszita tanok magyar földön is sok hívőre találnak, aki az üldözés elől Moldvába menekül. Új falvak, városok születnek, s a magyarság eljut Beszarábia legkeletibb részébe is. Csöbörcsökben, a Dnyeszter partján állítólag ma is élnek magyarok, hír szerint a szovjet iskolát is tart fenn számukra (?). Moldvában készült a Münchener kódex néven ismert huszita szellemű bibliafordítás-részlet. Az eretnekség ellensúlyozására létesül 1412-ben a bákói ferences kolostor, a csíksomlyói barátok vezetése alatt. A XVI. század elején Tatros lősz a moldvai püspökség székhelye s a magyarság kulturális központja.

Mohács után, a nemzeti királyság bukásával a moldvai magyarság kikerül hazánk oltalma alól s a zsarnok oláh vajdák vallási türelmetlenségének játékszere lesz. A protestáns Erdély fejedelmei pedig nem sokat törődnek velük. Itthon is paphiány van, s a moldvai magyarság még inkább vezetők és lelki gondozók nélkül marad. Lengyel és olasz papok foglalják el a magyar barátok helyét. A nép nyelvét nem tanulják meg, nevelésével nem törődnek. Az anyagi jólét a legfőbb gondjuk, s ez szítja az idegen papok vetélkedését, amelyben csak a magyarság pusztult. Már csak névleg katolikus ez a nép s az egyház összetartó ereje nélkül lassan nyelvét és nemzeti öntudatát is elfelejti. Mindez a vajdák politikájának kedvez s elősegíti a románságba való beolvadást. Erőszakos eszközökkel folyt a térítés a görög-keleti egyház részéről. A hírhedt fanarióta uralom, a török és tatár betörések elsősorban a völgyek falvaiban és városaiban lakó magyarságot pusztítják, míg a hegyekben legeltető románság jórészt érintetlen maradt.

A római missziós központ a zavaros állapotok kivizsgálására többször küld Moldvába olasz papokat. A legrészletesebb és legmegrázóbb helyzetképet Bandinus Márk rajzolja a pápához írt jelentésében. 1646—47-ben mint Moldva új püspöke bejárja egyházmegyéje 33 katolikus községét, s 1122 magyar család nevét jegyzi fel, ami kb. 6000 lelket jelent. Megértéssel és részvétellel figyeli helyzetüket s tárgyilagosan szűkszavú jelentése megdöbbentő képet fest a magyarság pusztulásáról. Falvakat, városokat sorol fel, ahol egy-két emberöltővel előbb többszáz magyar család lakott, de ő már csak 5—6 háznépet talál. Ezek úgy várják, mint Isten-küldötte megmentőjüket. Kétségbeesetten könyörögnek magyar papokért. A legtöbb helyen csak templomromok maradtak, itt-ott akad egy-egy kántor, pap jóformán sehol. Bandinus hiába írja megdöbbentő jelentését, Róma közönyös az elhulló moldvai katolikusság iránt. Pedig a mélypont után a magyarság száma a kuruc menekültekkel és a mádэфalvi mészárlás után kivándorló székekkel egyre gyarapodik. 1779-ben 6000 család, kb. 30.000 magyar él Moldvában. Vallási helyzetükben mindössze annyi a változás, hogy 1774-ben a pápa rendeletet ad ki, amely szerint a moldvai missziós papok félév alatt kötelesek magyarul megtanulni. A parancs azonban csak írott malaszt marad, sőt a moldvai püspökök lassanként eltiltják a magyar nyelv templomi használatát is. A nép elrománosodása rohamosan halad tovább. A helyzeten alig segít valamit, hogy évenként néhány csíksomlyói barát megy át Moldvába. Az egyházi hatóságok maguk sem támogatják őket, újra feltámad az olasz papok lélekpusztító idegen uralma. Az eredményt fokozza az iskolázás rendje. A csángó gyerekek csak román iskolában tanulhatnak, s ha egyszer elvesztik

szüleik nyelvét, könnyen elpártolnak a katolikus vallástól is, amit egész falvak példája bizonyít. Hogy az idegen papok helyett a nép saját fiaiból kapjon lelkipásztorokat, a múlt század végén keletkezett jászvásári (jasi-i) püspökség 1886-ban szemináriumot állít félj 1895-ben pedig Ferences-tartomány alakul. Központja a halasfalvi (Halaucești) rendház, noviciátusa Szabófalvára került. Ezek az intézmények azonban elsősorban az állam románosító törekvéseit szolgálják. A magyarság fiaiból nevelnek saját fajtáját gyűlölő sovén román papokat, sajnos, teljes sikerrel. Így folyik ez a példátlan lélekmérgezés és irtóhadjárat a vallás leple alatt egy békés, munkás nép ellen, amelynek egyedüli bűne, hogy más nyelven beszél.

Ilyen előzmények után érthető a mai kétségbeesztő helyzet, amely a moldvai magyarság teljes eltűnésével fenyeget. A legfőbb összetartó erő eddig a katolikus egyház és a magyar nyelv volt. Most pedig maga az egyház tör a magyar szó kiirtására. Az elrománosítás kiáltó példája a mostani jászvásári püspök, Mihail Robu (Rab), aki szabófalvi csángó, de magyarul sohasem beszél, sőt gyűlöli népét. A templomban tiltja a magyar imát és éneket. Vakbuzgó román papjai természetesen még ezen is tútesznek. Nem áldoztatják, nem gyóntatják, nem esketik meg azokat, akik nem tudják románul az imákat. Különösen az asszonyok számára sok keserűség forrása ez, mert az elzárt falvakban nem tanulnak meg románul. Ők az anyanyelv fenntartói és átörökítői. A papok a templomon kívül is üldözik a magyar szót és dalt. Ismerve a vezetők nagy befolyását az egyszerű falusi népre, megérthetjük, micsoda pusztítást végez az egyház a moldvai magyar lelkekben. Egész Moldvában egyetlen magyarul tudó pap van, az is olyan faluban él, ahol már nincsenek magyarok. Mennyi lelki tusa, vergődő kimúlás vádolja a lelkipásztorokat, akik a hívek kenyerén élve, nem tanulják meg nyelvüket...

Plébánia különben is igen kevés helyen van (Bákó megyében 12, és 100 filia.) A kisebb falvakba évenként csak 2-3-szor megy el a pap. Az ú. n. diákok (tanítói oklevél nélküli kántorok) helyettesítik sok egyházi ténykedésében. Eddig legalább ők tartották ébren a magyar szót a csángók közt. Ma már a diákokat is román nevelésben részesítik, s a papok csak a román érzelműeket nevezik ki. A kísérletet, hogy csángó fiúk Erdélyben tanulják ki a diákságot, az egyházi és állami hatóságok egyaránt szigorúan megtiltották. Még vigasztalanabb a kép, ha arra gondolunk, hogy újabban a bukovinai csángók is a jászvásári püspök fennhatósága alá tartoznak. Velük együtt Domonkos Pál Péter szerint (1931) 112.000 az egyházmegyébe tartozó katolikusok száma (Moldva 90.000, Bukovina 12.000, Besszarábia 10.000). Ha a számadatok ingadozók is, kétségtelen, hogy közülük legalább 100.000 magyar eredetű, 65.000 még beszéli ősei nyelvét. Hogy meddig? Nem merünk rágondolni.

Az iskolapolitika is a magyar nyelv kiirtását tűzte ki céljául. A világháború előtt elhanyagolták a csángó falvakat; a nép nagy része írástudatlanul nőtt fel. Ma annál nagyobb gondot fordítanak a magyarság — román nyelvű és szellemű — oktatására. Egész Moldvában nincs egyetlen magyar iskola, az anyanyelv számára nem jut

egyetlen óra sem. A román tanítók rákényszerítik a csángó gyerekeket nyelvük elhagyására. Műkedvelő előadásokat rendeznek velük — román nyelven. Légmentesen elzárják a csángókat a magyar műveltségtől. Könyvet, újságot nem közvetít hozzájuk a posta. Ottani magyar újságról pedig szó sem lehet. A magyar iskolába járást megtiltják, sőt büntetik.

Így természetesen nem nőhetnek fel a csángó ifjúságból magukat magyarnak valló vezetők. Az ilyenek sohasem juthatnának közszolgálatba vagy egyházi állásba. Hivatalok előtt, megyegyűléseken, sőt a községi képviselőtestületekben is tilos a magyar nyelv kiségitő használata. Nem csodálkozhatunk, hogy a román törvényhozásban a százezres moldvai magyarságnak nincs képviselője; magyar párt szervezése tilos. A gazdasági szervezkedésnek szintén nincs lehetősége.

Románia minden erejével arra törekszik, hogy legrejtettebb titkát: az ország közepén élő moldvai magyarságot eltüntesse. A statisztika ezt a legegyszerűbb módon éri el. 1930-ig nem is vették figyelembe, az akkori népszámlálás 20.964 magyart tüntet fel Moldvában, 11.881-et Bukovinában. A hamisítás nyilvánvaló. A módszereiről hírhedt román statisztika a legravaszabb és legdurvább önkénnyel sikkasztotta el a magyarság egynegyedét. Egész falvakat könyveltek el a románság javára. A helyes képet úgy közelíthetjük meg, ha Baumgartner Sándor szerint a vallási adatokat tekintjük. 1930-ban 109-953 katolikust találtak Moldvában, aki csekély kivétellel mind magyar származású. Ha 15—20.000 elrománosodott is nyelvében, magyar tudatát még nem vesztette el egészen. Sok ilyen falu lakói vallják magukat ma is ungar-oknak. A magyarság vészes fogyását csak ideig-óráig pótolja a 20—25.000 bukovinai csángó (15.650 az 1930-as egyházi statisztika szerint). Az ő helyzetük is egyre nehezebb. Baumgartner szerint ma Moldvában 300.000 magyarnak kellene lennie. Hol van a hiányzó 200.000? Ott él ma is, román viseletben, románul beszél és görögkeleti templomba jár. Ez lesz a sorsa a még magyarként tengődőknek is, ha az utolsó órában meg nem halljuk kétségbeesett panaszukat:

Halljuk, még áll Magyarország.
Istenem, csak Te is megáldd!
Hogy rajtunk könyörüljenek,
Elveszni ne engedjenek.

A magyarság megbocsáthatatlan mulasztása, hogy évszázadokon át magukra hagyta a Kárpátokon túl élő testvéreit. Trianon után könnyebb volt felkeresésük Erdélyből, s több Julián-lelkű kutatónk ment ki hozzájuk. A románok azonban hamar észrevették az ördögi munkájukat fenyegető veszélyt, s minden magyart kiutasítottak a csángóvidékről, még ha tisztán néprajzi kutatás volt is a célja. Pedig ha a megerősödött Magyarország féltő gonddal örködik a román Erdélyben maradt véreink fölött, még sürgetőbb kötelességünk, hogy a náluk sokkal elnyomottabb, tehetetlenül magukra hagyott csángóság pusztulását megállítsuk. A csángó-kérdés, hála Istennek, már foglalkoztatja a magyar közvéleményt, füzetek, tanulmányok jelennek meg róla, sőt egy vaskos regény is foglalkozik a moldvai magyarsággal. Szerzője előadássorozatot is tart erről a kérdéstről a budapesti szabadegyetemen. A képviselőházban maga a miniszterelnök nyilatkozott a Romániában maradt magyarság sorsáról, de a megoldásra vonatkozólag eddig semmiféle intézkedésről nem tudunk.

A leggyökeresebb rendezés a hazaköltöztetés, illetőleg lakosságcsere lenne. A Regátban élő munkások és cselédek visszahozatalánál, akiknek csak munkát kellene biztosítanunk, sokkal nehezebb és bonyolultabb kérdés a helyhez kötött, zárt egységben élő csángók hazatelepítése. 1940 november 12-én Teleki Pál ismertette a képviselőházban a külföldi magyarok hazatelepítésére irányuló munkát. „Most minden megtörténik, — mondta — hogy Románia regáti részéből a magyarok hazajöjjenek... Ezek az intézkedések a földreformmal kapcsolatosak.“ Másik nyilatkozatában (1940 december 3) bejelentette, hogy a visszatérő magyarokat „le fogják telepíteni, de lehetőleg zárt egységben ... Ez ugyan több időt vesz igénybe, de mégis ezt kell választani. Bárholnan szívesen látunk visszatérő magyarokat de csak olyan területekről, ahol a magyarság nem hosszú évszázadokon él saját földjén, mert a gyökereket nem helyes kitépni.“ Ez nyilván a délerdélyi magyarságra vonatkozik; a csángókra ilyen elvet helytelen volna alkalmaznunk.

Az óromániai magyarok, főleg a csángók hazatelepítését, lehetőleg erdélyi román lakosságcsérével kellene megoldani. A visszatelepítendőek számát megközelítőleg is nehéz meghatározni. Bármilyen különös, a határainktól egy-két órányira élő magyarokról kevesebb biztossá tudunk, mint a braziliai telepesekről vagy kanadai véreinkről. Maximálisan mintegy 300.000 lehet a regáti magyarok száma (Bukovina 20.000, Moldva 80—100.000, Bukarest 80.000, másutt 80—100.000). Hogy közülük hány vállalkoznék a hazatérésre, nem tudhatjuk; jó esetben 100—150.000 ember. A rábeszélés minden eszközök igénybe kellene vennünk, mert aki kint maradna, elveszett a magyarság számára. A románok szívesen fogadják a beolvadókat, de bizonyosan elleneznék erdélyi fajtestvéreik áttelepítését, „ösi“ jogaikra hivatkozva. Pedig ez hozzájárulna mindkét részen a nemzetiségi viszonyok tisztázásához s a kölcsönösség alapján megkönnyítené a gazdasági kérdések megoldását. Tekintetbe kellene vennünk az áttelepítendő csoportok különböző települési múltját és az ebből fakadó más-más lélektani feltételeket. Az előkészítést a legondosabb körültekintéssel, az áttelepítés végrehajtását a lehető legkisebb zökkenővel kell végrehajtani. A regáti magyarokat Erdély megerősítésére, s elsősorban a kivándorlás forrásvidékének, a Székelyföldnek népi feltöltésére kell felhasználni. Szerencsére a technikai nehézségeket csökkenteni az aránylag csekély távolság. A határig átlag 100—150, összesen 2—300 km lenne az új honfoglalók útja, ami elenyésző pl. a német visszatelepítés távolságai mellett. A siker érdekében ajánlatos lenne a részleges, fokozatos megoldás, amelyet a törökök alkalmaznak — pénzügyi nehézségek miatt — a visszatelepítéseknél. Ha évenként 5—10.000-es csoportokban hozzuk haza a regáti magyarokat, az anyagi és elhelyezési problémák könnyebb legyőzése mellett megbecsülhetetlen tapasztalatokat szerezhetünk, s ezeket a következő Söpörtök átköltöztetésénél hasznosan gyümölcsöztethetjük. — A megoldáshoz különben is csak a külföldi hasonló mozgalmak tanulmányozása után és tanulságaik felhasználásával szabad hozzáfogni.

A regáti magyarok hazatelepítésének Erdélyben, sőt odaát, az érdekelték körében is helyeslő és biztató visszhangja támadt. Az Erdé-

lyi Magyar Párt marosvásárhelyi programjának 3. pontja kívánja „az országhatárokon túl maradt magyarság gondozását és a román királyság területén lakó magyarok visszatelepítését.” 1940 október elején, tehát közvetlenül Erdély visszatérése után, a Magyar Nemzeti Szövetség igazgatósági ülésén előterjesztették a 25.000 főnyi bukovinai csángó-székelység kérelmét hazatelepítésükre vonatkozólag. Ha odaát ilyen forró a hazavágyakozás, nem szabad süketnek lennünk kérésük iránt.

Addig is, amíg az áttelepítéssel gyökeresen megoldhatjuk a regáti magyarság sorsát, minden eszközt fel kell használnunk, hogy megőrizzük nemzeti öntudatát, vallását és nyelvét. Erre ugyanaz a két intézmény alkalmas elsősorban, amelyet a román állam is felhasznál beolvasztásukra: a templom és az iskola.

A túlnyomóan ortodox vallású Ó-Romániában a katolikusoknak püspöke van Jakiban s újabban érseke Bukarestben. A kis arányszámot képviselő katolikusság jogainak elismerése az egyház számára nagy eredmény volt. Ennek fejében viszont átengedte a templomot a román nemzeti és beolvasztó törekvések szolgálatába. Csángóból románná nevelt janicsár papok céltudatos gyűlölettel irtják a magyar szót. Ennek kell elsősorban véget vetni. Lehetetlen, hogy a vallás felszentelt palástja alatt lélekvásár folyjék. Fel kell tárunk a moldvai magyar katolikusság szörnyű helyzetét a Szentszék előtt s hisszük, hogy XII. Pius pápa, népünk igaz barátja, felemeli tiltó szavát a legelemibb emberi jog, az anyanyelven való imádkozás letiprása ellen.

Lehet, hogy a moldvai csángók már elfásultan beletörődtek változhatatlannak hitt sorsukba, de nekünk nem szabad elhagynunk őket. Ha magyar papok, szerzetesek missziókat tartanak fenn a világ minden részében, — ami nagyon helyes, — jut talán a szomszédba is, ahol határainktól néhány kilométernyire a magyar gyerekek csak románul tudják a Miatyánkot. Itt vár aztán az apostoli munka a magyar papokra, kétszeresen szent feladat: megtartani véreinket nemzetüknek és egyházuknak! Erre rendi hagyományaik révén elsősorban a csíksomlyói Ferencesek volnának hivatottak. A regáti magyar misszió megszervezése pedig a Szent László-Társulat feladata volna, amely 1861-ben éppen a keleti határokon élő magyar katolikusok lelki gondozására alakult. Működése a viszonyok változása miatt nagy akadályokba ütközött, de célkitűzésének felújítására ma nagyobb szükség volna, mint valaha.

Az egyház mellett az anyanyelvi oktatás hivatott megőrizni a faji öntudat parázsát. Már a Szent László-Társulat felkarolta a külföldi magyar iskolák létesítését. Ez elsődleges célja az 1904-ben alakult Julián-Egyesületnek, amely kezdetben Horvátországban és Boszniában, most pedig az Európai nagyvárosokban és Amerikában tart fenn iskolákat a magyarok számára. Az egyesület ezenkívül előadásokat, tanfolyamokat rendezett, könyvtárakat létesített, magyar naptárral ajándékozta meg idegenben élő testvéreinket. Ösztöndíjakat adott magyarországi iskolák látogatására, szövetkezeteket alapított, s az ifjúság nevelése mellett vállalta a felnőttek összetartását is. Az egyesület minden egyes programpontját elsősorban a regáti magyarság megmentésének szolgálatába kellene állítani.

Mindezek a tervek természetesen csak a román kormánnyal való megegyezés útján valósulhatnak meg. A bécsi döntés előtt ilyen kezdeményezésről szó sem lehetett, azóta azonban a helyzet javunkra fordult. Az anyaország közelebb került a regáti magyarokhoz, s Erdély nagyszámú románsága biztosítéka lehet a kölcsönösség alapján a jogokat követelő tárgyalásoknak. Romániára ezek megadásából semmiféle hátrány nem származik, hiszen a bukovinai és moldvai csángók földjére nyilván nem tartunk területi igényt, az ősi település jogán sem.

A bécsi döntés hat hónapi optálási határidőt szabott meg. Ez február végén letelt, anélkül hogy a feszült légkör, majd a román belpolitikai zavarok lehetővé tették volna a részletes megegyezést. Ha a szükséges nyugalom meghozza ennek idejét, feltétlenül döntésre kell vinnünk a csángó-kérdést is. A Német Birodalom nemcsak példát mutat a megoldásra, hanem befolyásával remélhetőleg segítséget is nyújt majd hozzá. Addig is a hazai római katolikus egyháznak minden befolyását latba kell vetnie a Szentszéknél, a kormánynak pedig legelőször is a romániai magyarság anyanyelvi művelődésének biztosítására kell tárgyalásokat kezdenie. Szakértő bizottságoknak kell megvizsgálniok, lehetőség szerint a helyszínen, a megoldandó kérdéseket, hogy mielőbb megindulhasson a rendezés. Nem utolsó feladat azonban a magyar társadalom lelkiismeretének felébresztése sem. Testvéri szeretetünknek kell megadnia a nagy mozgalom erkölcsi alapját, áldozatkészségünknek a megvalósítás lehetőségét. Nem lehet közömbös előttünk százezernyi pusztulásra ítélt testvérünk sorsa. Inkább tépjük el ottani életük évszázados gyökereit és ültessük át őket a hazai éltető, tápláló talajba, mintsem hogy megfojtsa őket a körülöttük burjánzó idegen vegetáció, s mint őseik annyi száz éven át, felszívódnak idegen nemzedékekben.

KOVALOVSKY MIKLÓS

A JAVÍTHATATLANOK

ÉPPEN MOST van száz esztendeje annak, hogy az első magyar büntetőtörvénykönyv megalkotására kiküldött bizottság tárgyalásait megkezdte. Részben a külföldi tapasztalatok, de még inkább a tömlöceinkben észlelt felháborító állapotok hatása alatt alakult ki e törvényelőkészítő bizottságban az a vélemény, hogy büntető igazságszolgáltatásunknak teljesen szakítania kell a múlttal. A testet-lelket megőrlő raboskodás, az emberi méltóságot megcsúfoló botbüntetés helyett a „javítás szellemének” kell áthatnia a bűnözőket illető elbánást. Alapelvként állapították meg, hogy „a börtön falai közé zárt vétkes, ha büntetését kiállta, a társaságba visszalépjen, őt romlásnak kitenni veszélyes” (Eötvös). A bűnözők megjavítására való törekvés, amely különben kapcsolatban áll a halálbüntetés eltörlésére irányuló mozgalommal és szembeszáll az elretentő megtorlás célkitűzéseivel, koronként visszatérő problémája a törvényhozásnak. A józan ember — írta a sztoikus Seneca — nem azért büntet, mert valaki vétkezett, hanem azért, hogy a jövőben ne vétkezzék. Az állam és a társadalom élet-